

IRINA POP | GABRIELA GOUDENHOFT (COORD.)

**XENOFOBIE
ȘI COMUNICARE POLITICĂ**

O propunere de manual

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2021

Cuprins

Introducere.....	13
DESPRE XENOFOBIE.....	17
I. Xenofobie.....	19
Irina Pop	
1. <i>Cuvântul de xenofobie și un concept pentru fenomenul urii și al agresiunii față de Străin.....</i>	19
1.1. Sensurile universale ale cuvântului xenofobie	19
1.2. Cuvântul xenofobie folosit în limba română: Etimologie și circulație.....	22
2. <i>Un concept de xenofobie pentru comunicarea publică</i>	26
2.1. Contextul de definire.....	26
2.2. Un înțeles al xenofobiei frecvent în comunicarea publică	30
3. <i>Tipuri și forme ale xenofobiei.....</i>	31
3.1. Tipuri ale xenofobiei considerate după victimele sale	31
3.2. Tipuri ale xenofobiei după agentul comportamentului xenofob	33
3.3. Tipuri ale xenofobiei considerate după conținutul lor	35
4. <i>Exemple de xenofobie.....</i>	37
5. <i>Cadre axiologice și normative de combatere a xenofobiei în Europa.....</i>	37
5.1. Cadre axiologice și normative ale UE	37
5.2. Cadre axiologice și normative în România	38
<i>Surse și bibliografie</i>	38

II. Xenomanie	43
Irina Pop	
1. <i>Etimologia și sensul termenului: xenomanie</i>	43
2. <i>Noțiunea de xenomanie</i>	44
3. <i>Forme de xenomanie</i>	45
3.1. După subiect	45
3.2. După obiect	45
3.3. După conținut	45
4. <i>Exemple</i>	46
5. <i>Nume Alternative și noțiuni apropiate</i>	48
<i>Surse și bibliografie</i>	48
FORME ȘI FEȚE ALE XENOFOBIEI.....	49
III. Colonialism și xenofobie.....	51
Gabriela Goundenhooft	
1. <i>Termenul de colonialism</i>	51
2. <i>Tipuri ale colonialismului</i>	52
2.1. Colonialism și dominație	52
2.2. Decolonizarea	53
2.3. Neocolonialismul	53
3. <i>Exemple de colonialism.....</i>	55
3.1. Civilizarea sălbaticilor și imperialismul benign.....	55
3.2. Marxismul	57
3.3. Teoriile postcolonialiste	57
<i>Bibliografie</i>	60
IV. Excluziune politică xenofobă.....	63
Gabriela Goudenhooft	
1. <i>Ce este excluziunea politică de tip xenofob și cum se manifestă ea?</i>	63
2. <i>Grupuri marginalizate și decizie politică</i>	64
3. <i>Exemple de excluziune</i>	65
4. <i>Autoexcluziune</i>	68
5. <i>Antonim al excluziunii politice</i>	68

<i>Bibliografie</i>	68
V. Genocid – Formă extremă de xenofobie	71
Lia Pop	
1. <i>Etimologia și istoria termenului genocid</i>	71
1.1. Termenul de genocid folosit în limbajul comun	71
1.2. Termenul genocid în comunicarea publică de azi	73
2. <i>Conceptul de genocid</i>	74
2.1. Conceptul de genocid în standardele internaționale și europene.....	74
2.2. Conceptul de genocid în legea penală din România – 2020.....	80
3. <i>Fazele genocidului</i>	84
4. <i>Exemple de genocid</i>	93
5. <i>Termeni alternativi pentru genocid</i>	96
6. <i>Concluzii</i>	97
<i>Surse și bibliografie</i>	98
VI. Eugenie / Eugenism – o față a xenofobiei	101
Irina Pop	
1. <i>Termenul de eugenism</i>	101
2. <i>O noțiune de eugenism</i>	102
3. <i>Tipuri de eugenism ca politică publică de apărare a sănătății populației și a calității vieții</i>	103
3.1. Cele două mari tipuri de politici eugenice	103
3.2. Particularități ale eugenismului de promovare a sănătății	105
3.3. Particularități ale eugenismului cu scop de purificare (rasială) etnică	107
<i>Surse și bibliografie</i>	113
VII. Șoah / Holocaust – Xenofobia ca genocid împotriva evreilor	115
Gabriela Goudenhooff	
1. <i>Etimologie și utilizare</i>	115
2. <i>Istorie</i>	116
<i>Bibliografie</i>	119

VIII. Holodomor – Xenofobia ca genocid împotriva ucrainenilor 121

Gabriela Goudenhooff

1. <i>Termenul de holodomor</i>	121
2. <i>De ce Ucraina?</i>	122
3. <i>Culacii</i>	122
<i>Bibliografie</i>	125

IX. Intoleranță și Xenofobie..... 127

Lia Pop

1. <i>Etimologia și sursele cuvântului intoleranță</i>	127
1.1. Etimologia și sensul primar și general al cuvântului intoleranță.....	127
1.2. Termenului intoleranță și legătura sa cu cel de toleranță	128
1.3. Sensul primar și general al cuvântului intoleranță folosit în context social-politic.....	129
1.4. Înțelesul cuvântului intoleranță în limbajul comun este ne-îngăduință, ne-permisiune	130
1.5. Înțelesul termenului intoleranță în limbajul comunicatorilor publici.....	131
2. <i>Conceptul de intoleranță</i>	132
2.1. Funcționează un concept politico-juridic unic și riguros de intoleranță la nivelul ONU, al Consiliul Europei cu organismul său specializat ECRI, la nivelul UE?	132
2.2. Conceptul de toleranță: temei pentru construirea conceptului de intoleranță.....	134
2.3. Sugestiile conceptului filosofic de toleranță pentru cel de intoleranță	138
2.4. Realitățile și vremurile de intoleranță pentru construirea conceptului.....	142
2.5. Conceptul filosofic de intoleranță propriu-zis.....	145
2.6. Un concept operațional de intoleranță	147
3. <i>Intoleranța și Intoleranții: tipuri și categorii</i>	148
3.1. Tipuri și categorii de intoleranță	148
3.2. Tipuri și categorii de intoleranți	148

4. <i>Trăsături ale intoleranței ca atitudine față de Ceilalți și trăsături ale intoleranților</i>	149
4.1. Trăsături evidente ale intoleranței ca atmosferă socială...	149
4.2. Trăsături ale intoleranței maladive	150
4.3. Trăsături ale intoleranților	150
4.4. Trăsăturile intoleranților morbizi.....	151
5. <i>Cauzele intoleranței: o perspectivă</i>	152
5.1. Cauzele intoleranței ca atmosferă socială.....	152
5.2. Cauze ale intoleranței ca atitudine a persoanelor	156
6. <i>Exemple de intoleranță</i>	157
7. <i>Termeni apropiați celui de intoleranță</i>	158
8. <i>Concluzii</i>	158
<i>Surse și bibliografie</i>	160
X. Islamofobie și Xenofobie (cu o Anexă despre Jihad)	163
Lia Pop	
1. <i>Termenul de islamofobie</i>	163
2. <i>Conceptul de islamofobie</i>	164
2.1. Noțiune care s-a impus în Europa pentru a desemna xenofobia față de islam și musulmani	164
2.2. Un concept de islamofobie mai larg pentru xenofobia din jurul islamului	167
3. <i>Trăsăturile generale ale islamofobiei ca xenofobie în jurul islamului</i>	173
4. <i>Trăsăturile specifice ale islamofobiei ca xenofobie în jurul islamului</i>	178
4.1. Trăsături ale islamofobiei când victimele sunt musulmani și agenții xenofobi ne-musulmani	179
4.2. Trăsături ale islamofobiei când victimele sunt ne-musulmani și agenții xenofobi musulmani	180
5. <i>Tipuri generale de xenofobie în jurul islamului și islamofobie în Europa de azi</i>	182
5.1. Tipuri și forme de xenofobii din jurul islamului potrivit unor criterii ce țin de gravitatea conținuturilor ...	182
5.1. Tipuri și forme de xenofobii din jurul islamului potrivit unor criterii geografice.....	184

6. <i>Exemple de islamofobii, ca ostilități istorice reciproce și ca fobii contemporane mutuale</i>	185
7. <i>Alți termeni pentru islamofobie</i>	187
8. <i>Concluzii</i>	188
<i>Surse și bibliografie</i>	190
<i>Anexa 1. Ce este Jihadul? (Lia Pop)</i>	192
XI. <i>Națiune, naționalism și xenofobie</i>	199
Irina Pop, Lia Pop	
1. <i>Etimologii pentru termenii națiune și naționalism</i>	199
1.1. Națiune, originea și circulația cuvântului	199
1.2. Naționalism, originea cuvântului.....	200
2. <i>Concepte de națiune și de naționalism</i>	200
2.1. Concepte de națiune	200
2.2. Concepte de naționalism.....	205
3. <i>Tipuri și forme de națiune și de naționalism</i>	213
3.1. Tipuri și forme de națiune	213
3.2. Tipuri și forme de naționalism.....	214
4. <i>Exemplificări de naționalisme</i>	219
5. <i>Termeni alternativi pentru realități desemnate prin conceptul pentru națiune și, respectiv, pentru cele legate naționalisme</i>	221
5.1. Termeni alternativi pentru națiune	221
5.2. Termeni alternativi pentru naționalism.....	222
6. <i>Concluzii</i>	222
<i>Surse și bibliografie</i>	222
XII. <i>Civism național</i>	227
Irina Pop, Lia Pop	
1. <i>Introducere</i>	227
2. <i>Ce este civismul național?</i>	228
2.1. Civismul în general și formele sale	228
2.2. Civismul personal.....	231
2.3. Civismul național.....	234
2.3.1. <i>Civismul național și dimensiunile sale măsurabile</i>	234
2.3.2. <i>Civismul național și trăsăturile sale politice</i>	235

2.3.3. Sursele civismului național.....	238
2.3.4. Civism național și naționalism civic.....	240
3. Concluzii	248
<i>Surse și bibliografie</i>	<i>249</i>

XIII. Xenofobie extremă: porajmos / samudaripen, genocidul împotriva Romilor din Europa..... 251

Irina Pop, Lia Pop

1. Termenul de porajmos, un nume pentru o realitate terifiantă.....	252
2. Conceptul general de porajmos, ca genocid împotriva Romilor.....	254
2.1. Conceptualizarea holocaustului în cultura politică europeană un model pentru conceptualizarea porajmosului.....	254
2.2. Conceptul propriu-zis de porajmos	257
2.3. Conceptul de drept internațional de porajmos, ca genocid împotriva Romilor.....	258
2.4. Conceptul general de porajmos și relațiile sale cu alte concepte învecinate	261
2.5. Unicitatea sau istoria porajmosului	265
3. Tipuri de porajmos?.....	265
4. Exemple de crime în masă împotriva Romilor petrecute în vremea porajmosului sau Realități istorice desemnate de termenul porajmos	268
4.1. Zece ani de pregătire practică a exterminării Romilor ..	269
4.2. Cinci ani de crime ale statelor împotriva țiganilor (Romilor).....	270
4.3. Doi ani de judecare a crimelor de exterminare a Romilor	272
5. Estimări privind numărul de victime Romi ale porajmosului în Europa	274
5.1. Estimări cu privire la numărul victimelor Romi pentru mai multe țări.....	274
5.1. Estimări cu privire la numărul victimelor Romi din România.....	277

6. Grozăvia suferințelor îndurate de Romi în vremea porajmosului	278
6.1. Suferința „țiganilor” de atunci redată în istorii personale	278
6.1.1. „Copii lăsați în șanț”	280
6.1.2. „Să te mănânce câinii lor”	281
6.2. Suferința țiganilor de atunci redată în redată în sinteze academice	284
6.2.1. Porajmosul în Est: Transnistria, reluare după Jean Ancel.....	285
6.2.2. Porajmosul în Vest și Est, reluare după Henriette Asséo	285
7. Grozăvia experimentelor medicale făcute pe Romi în vremea porajmosului	288
8. Termeni apropiați celui de porajmos	291
9. Concluzii	291
Surse și bibliografie	293
În loc de concluzii: Despre ideea Manualului deschis.....	295
Irina Pop	

I.

Xenofobie

IRINA POP

1. Cuvântul de xenofobie și un concept pentru fenomenul urii și al agresiunii față de Străin

1.1. Sensurile universale ale cuvântului xenofobie

Discuțiile despre xenofobie ca și referințele în sfera publică la acest fenomen sunt purtate cu folosirea cuvântului în detrimentul conceptului. De aceea vom da atenție specială cuvântului utilizat în sfera publică și, abia apoi unor construcții academice și politice.

Cuvântul *xenofobie*, în majoritatea limbilor europene este un cuvânt compus din cuvintele *străin și fobie*. El trimite la două cuvinte din elina clasică (katarevousa): *xeno* (ξένος)¹, străin și din *fobia* (φοβία)² (fobia) care indică atât frica, cât și boala

Despre cuvântul *străin* sunt de reamintit câteva particularități etimologice și de utilizare. El nu provine din formulele fonetice grecești, în limbile europene, ci din latină. O explicație ar fi fost mai larga utilizare a sa în latina populară, ca urmare a contactului cu străinii mai frecvent și mai îndelungat printre romanii, organizați într-un vast imperiu peste

¹ *Xenos* la greci are sensul de *cel ce nu este de aici* și, ca urmare, nu are drepturi în cetate. (Sensul lui exclusiv se lămurește în relație cu alogenui și cu barbarul. Alogenui fiind un termen neutru, pe când barbarul este unul care îl indică pe cel ce vine aici să săvârșească barbarii, să distrugă civilizația noastră.)

² Cuvântul *fobie* este unul cu etimologia greacă și înseamnă *frică, traumă*, adică boală, dar și o teamă specială: *τρομάρα* (tromára), care dă în latina clasică cuvintele *timor și turbarentur, timorare și turbare*. Fobia afectează grav identitatea și aduce boala. (Berman SL (2016): *Identitate și traumă*.)

foarte multe feluri de străini peste 1000 de ani și a folosirii latinei în tot acest timp. (Latina a încetat să fie limbă „oficială” în administrația, biserica și justiția Imperiului Roman de Răsărit, abia în secolul 6, după anul 500.)

Substantivul *straneo*, *étranger*, *stranger*, provine din latinescul *extraneus -um*, un derivativ de la *extra* („de afară”). Etimologia lui *stranger* – conform dicționarului etimologic³ – este legată de cuvântul francez care înseamnă „din altă parte, necunoscut, nefamiliar, curios, distant, de neospetit”.

Cuvântul englez, *stranger* accentuează și un alt înțeles al termenului: ciudățenia! Străinul este cel ciudat pentru cei în mediul cărora a sosit. De aceea, pentru ei, străinul este mai întâi un obiect de curiozitate, apoi obiect al neînțelegerii și în final, obiect al disprețului și probabil al urii și fricii. Așa s-a întâmplat în Europa la venirea turcilor, a țiganilor (sec XIII și XIV)⁴.

Cuvântul englez *strange*, ca adjectiv, circulă în mediul de limbă engleză, din secolul al XIII-lea.

Dacă fonetic este diferit, termenul latin de străin preia încărcătura lui *xenos* din greacă.

Xenos la greci are sensul de *cel ce nu este de aici* și, ca urmare, nu are drepturi în cetate. (Sensul lui exclusiv se lămurește în relație cu alogenu și cu barbarul. Alogenu fiind un termen neutru, pe când barbarul este unul care îl indică pe cel ce vine aici să săvârșească barbarii, să distrugă civilizația noastră.)

În general, romii – nomazii – au fost și sunt, în Europa, străinii. În zilele noastre, străinii sunt migranții și refugiații. Sosirile lor recente și așezarea în zonele „No-Go” de lângă marile orașe au îndreptat percepțiile în rândul localnicilor spre ei. Mai mult ca oricând ei sunt văzuți drept ca străinii (barbari); cei de care trebuie să ne fie frică!

Sensul lui exclusiv se lămurește în relație cu alogenu și cu barbarul. Alogenu fiind un termen neutru, pe când barbarul este unul

³ <https://www.etymonline.com>.

⁴ Fraser, Angus (1992): *Țiganii, Originea, Migrația și Prezența lor în Europa* (1992, ed. II-a 1995), București, Editura Humanitas, Traducere Dan Șerban Sava, 2010.

care îl indică pe cel ce vine aici să săvârșească barbarii, să distrugă civilizația noastră. Pe scurt, străinul nu este de aici, și este Altul. Nu este Noi, nu este ca Noi! De aceea, el va fi imediat identificat drept cel ce nu este ca Noi și care este de exclus ca alienant.

Celălalt termen din compusul xeno-fobie¹ Cuvântul fobie este unul cu etimologie greacă și înseamnă *frică, traumă*, adică boală, dar și o teamă specială: teama irațională.

Sensurile sale actuale alte termenului s-au îmbogățit și prin aporturile unor științe speciale, în special prin aportul psihanalizei, care a rafinat înțelesurile *fobiei*.

Noțiunea *fobia* din *xenofobie* este foarte probabil un calc modern după vechea *φοβία* grecească. Înțelesul modern al cuvântului *fobie* pare a fi fost stabilit sub influența psihanalizei. Noi, nu cunoaștem alte înțelesuri. În aceste psihanalitic, fobie înseamnă *frică specială, traumă*, adică boală. Fobia este o teamă specială: *τρομάρα* (tromára), care dă în latina clasică cuvintele *timor,- eris* (frică, groază, îngrijorare) și *turbarentur* (*dezordine*). Psihanaliza – datorită influenței sale puternice în cultura modernă – a impus o semnificație cvasi general cunoscută și folosită în sfera publică. *Fobia* este manifestarea psiho-socială cauzată de o traumă⁵.

Există temeri / fobii individuale și sociale. Cele individuale sunt explorate și descrise în psihiatrie. Cazurile în care întreaga societate este bolnavă de frici față de străini⁶ sunt rezultatele unor manipulări politice, dar nu sunt situații normale de viață socială. Ele ajung la ură, violență și crime împotriva străinilor⁷.

Realitatea unor manifestări, care au fost desemnate în modernitate cu numele de xenofobie, a brăzdat istoria Europei în toate războaiele care i-au construit această istorie. Ea a avut toate formele posibile: de la teama

⁵ Fobia ca teamă irațională, *Anxiety, Phobias-and Irrational Fears*, articol disponibil <https://www.helpguide.org/articles/anxiety/phobias-and-irrational-fears.htm>.

⁶ Fromm, E. (1955): *The Sane Society* la <https://fromm-online.org/en/>, tradus parțial în limba română, sub numele de *Societatea bolnavă* în *Texte Alese*, de Nicolae Frigiou și publicat de Editura Politica, 1983.

⁷ Fromm, E. (1955): *The Sane Society* la <https://fromm-online.org/en/>, tradus parțial în limba română, sub numele de *Societatea bolnavă* în *Texte Alese*, de Nicolae Frigiou și publicat de Editura Politica, 1983.

că un nou pogrom; o nouă alungare a veneticilor, la groaza de străinul cotropitor care jefuia, răpea oameni și abuza și până la crimele de război.

În antichitate groaza avea zeul său: Phobos la greci, însoțitorul și fiul lui Ares (zeul războiului). Un zeu al groazei este preluat/întâlnit și la romani, cu numele de Pavor sau Terror sau Timor.

În vremea creștinismului medieval, teama de străinul cotropitor este personificată în teama de năvălirile tătarilor. Iar în contemporaneitate, groaza de crime de război este întruchipată în teama de holocaust.

Xenofobia nu a putut fi oprită de civilizația propusă de creștinism: aceea de a vedea în fiecare om, inclusiv, în străin pe Aproapele tău și a te purta cu el după porunca: „Iubește pe aproapele tău, ca pe tine însuși!”. Viziunea creștină s-a confruntat permanent cu istoria care amintea experiențe de familie fapte în care străini invadatori au fost nimicitorii muncii și vieții Noastre.

Pe scurt, etimologia subliniază că înțelesul termenului de xenofobie este: o frică bolnăvicioasă și ură istorică față străinii văzuți drept cei care strică și înstrăinează ce ține Noi.

Termenul *xenofobie* – în franceză și apoi preluat în limbile moderne – este inventat de Anatol France în cunoscuta bătălie pentru dreptatea lui Dreyfus, de la începutul secolului XX. Inventarea târzie a termenului nu înseamnă că realitatea ca atare – ura față de străini – nu pre-exista. Ea era o realitate care a însoțit întreaga istorie europeană a confruntărilor și războaielor între noi și alții.

1.2. Cuvântul xenofobie folosit în limba română: Etimologie și circulație

În limba română termenul este împrumutat din franceză sau din italiană, în forma xenofobie. Etimologia cuvântului *xenofobie*⁸ folosit în limba română – se referă deci la rădăcinile (etimoanele) din care cuvântul

⁸ Alexandra Zărnescu după ce critică modul de explicare a cuvântului xenofobie în dicționarele românești, reia etimologia acestuia și pledează pentru înțelegerea xenofobiei drept groază – nu doar frică – față de străini. Apoi – dintr-o perspectivă naționalistă – denunță că s-a instalat în România de azi o xenocrație care ar justifica ura față de acești străini (Alexandra Zărnescu <http://www.altermedia.info>).

xenofobie este compus în aceste limbi. El este, deci, compus din aceleași etimoane ca în limbile de origine.

Dar folosirea în mod independent a acestor termeni-rădăcină *străin* și *fobie*, adaugă termenului de xenofobiei și conotații speciale.

Noțiunea de *străin* îl desemnează pe cel ce nu este ca noi, care este Altul, și nu este de aici și ea a cunoscut, în limba română o adevărată istorie, istorie care marchează înțelesurile termenului. De aceea, folosirea lui este un subiect cultural și contextual. Substantivul *străin* din limba română provine din latinescul *extraneus -um*, un derivativ de la extra („de afară”). Transmiterea din latină ar putea fi directă, sau prin intermediul limbii italiene moderne. Lingviștii români cred că provine din latina vulgară pentru că în româna veche, forma *strein* pentru străin, formă comparabilă cu *straino* în limba veche din Toscana, și cu *strainu* în limba veche din Calabria. (În Calabria, sensul este ușor diferit. *Strainu* este un om fără stăpân, adică liber.)

O altă interpretare lingvistică propune etimologia *exterraneus*, de asemenea latină. Ea pare foarte probabilă – în limba română – dacă luăm în considerare că pentru ea pledează nu doar dinamica foneticii, ci și sensul foarte concret: din afara acestui pământ. În Oltenia, și astăzi, oamenii se identifică după locul lor de baștină. De aceea oltenii, interesați să te cunoască, pun întrebarea: „De unde ești de pământ?”

În această abordare, străinul este cel ce nu poate să se identifice endo-gen, ci doar exo-gen. Străinul nu este „din acest pământ”, nu este de aici.

Nu est de exclus nici faptul că apariția cuvântului *străin* din limba română să fie o preluare din latină via alte limbi romanice moderne. Poate fi rezultatul preluării din latină prin franceză, prin *étranger*, sau prin italiană, prin italianul *estraniero*.

Folosirea termenului străin în limba română ca substantiv este frecventă și are o istorie recentă contradictorie.

Înainte de comunism, tradițional, termenul *străin* avea înțelesuri multiple, de regulă, negative. (Le-a făcut celebre Eminescu, din perspectiva

ideologie politice de tip conservator, în celebra poezie *Doina*, dar ele existau cum demonstrează cântece populare larg răspândite în țară.) Dar existau și sensuri exact opuse, ca în poezia lui Ion Minulescu: „În țara mea tăcuți, ca într-un mormânt/ Cei vii și-așteaptă rândul ca să moară/ Pe câtă vreme morții, cine știe?! Așteaptă o zi ca-n alte țări să învie! „

Odată cu comunismul – sensul cuvântului s-a polarizat. Oficial, străinii erau „capitaliștii exploataatori, dușmanii orânduirii oamenilor muncii”; informal, însă, un străin era cineva care venea dintr-o lume mai bună; cu o viață personală mai liberă, mai ușoară și mai îndestulată. (Multe fete visau să se mărite cu străini și multe au făcut-o doar pentru că erau străini. Mulți oameni și-au riscat viața ca să fugă în străinătate.)

După 1989, sensul major și aproape exclusiv al cuvântului a rămas cel pozitiv. Străin și „pro-afară” (Vezi și cântecul *Vrem o țară ca afară*) era cineva care nu mai acceptă privațiunile din comunism. A merge în străinătate era un „*must do*” emancipator; a ști limbi străine – engleză și germană mai ales, a devenit un standard (A ști japoneză, arabă, chineză era pentru cei foarte ambițioși.); a studia în străinătate era un ideal.

Termenul străin are și o familie bogată. El circulă și ca nume propriu. În onomastica română, se folosește numele de Xenia, probabil pe filieră greacă. Unul din cei mai importanți istorici români se numește *Xeno-pol* (Alexandru Xenopol 1847-1920); un estetician, membru al Academiei a folosit pseudonimul Vladimir Streinu; un medic celebru se numește Străinu-Cercel. De asemenea, termenul *străin* are o familie bogată care cuprinde: și menționatele noțiuni culturale: *înstrăinare* și *străinătate*. Din familia termenului sunt de reținut două noțiuni devenite concepte culturale: *străinătate* și *înstrăinare*. Noțiunea de *înstrăinare*, noțiune care circulă în limba română cu sensul de pierdere a confortului identității de acasă, este foarte frecvent utilizată de români. Ea a și avut o lungă istorie. (În secolul al XIX-lea se folosea și noțiunea des-țărare.) Elementul specific românesc al sensului românesc este cel dor de casă care doare. Noțiune de înstrăinare derivată din conceptul marxist, neo-marxist și existențialist de înstrăinare – folosită mai ales în formula *alienare* - este la români o noțiune livrescă și deci, rară. Astăzi pare chiar un concept în estompare.

Cealată rădăcină a termenului xenofobie, *fobia* este o preluare foarte recentă. Termenul *fobia* în limba română este un termen cu iz de sofisticare, puțin familiar sferei publice. Este mai mult un termen erudit. El a fost preluat în limbajul comun cu sensul de: *oroare de...* *Fobia* este deci – în limba română – un termen academic, transmis spre sfera publică sub influența psihanalizei, odată cu primele traduceri în limba română ale lui Freud, adică prin anii 1920. Vulgarizat termenul de *fobie* este folosit cu sensul de: *oroare, ură față de...* și chiar *fugă față de obiectul fobiei*.

Pe scurt, în limba română termenul xenofobie are înțelesul etimologic, de: ură și teamă că ți-ar putea produce rău „*cel ce nu este de aici, din acest loc*”. Evident, el implică strategiile de a înfrunța sau a fugi de cel ce produce răni și este obiectul urii.

Folosirea termenului în limba română înseamnă o folosire într-o familie cu sensuri congruente. Adjectivul *străin*, spune, în primul rând, același lucru: însușirea de a nu fi de-al locului.

În forma compusă *înstrăinat*, noțiunea de *străin* din limba română, preia în conținutul său și notele adjectivului latin *alienus*, *a, um*, care în latina clasică însemna *străin, al altuia, rău, dușmănos, potrivnic*.⁹

Cuvântul *înstrăinat* nu exclude nici sensul de *alienat*. (*Alienat*¹⁰ este un termen latin – *alienatus, a*, participiul de la *alieno* –, care are sensul de *înstrăinat, schimbat, vândut, dat, rătăcit, nebun dușman*¹¹, impus multă vreme cu sensul de nebun, a-normal. Distanța față de ceea ce socotim noi normal (în sensul faptului sociologic) este evocată de un regionalism al limbii române. În Bihor – cel puțin – întâlnim cuvântul *strâga*. *Strâga* este o ființă ciudată, nepământeană, care se preface în diferite animale pentru a fura laptele vacilor. Cuvântul și conținutul lui fantastic trimite la *stranietatea* vrăjitoarelor (numite în latină *strigal strigae*. De observat că

⁹ Ioan Nădejde și Amelia Nădejde, *Dicționar Latin Român, Complect. Ed. a III-a 1920*, Iași, Editura „Viața Românească”.

¹⁰ În limba română, cuvântul *alienat* este un modernism. El este preluat din franceză în limbajul medical și filosofic.

¹¹ Ioan Nădejde și Amelia Nădejde (1920): *Dicționar Latin Român, Complect. Ed. a III-a*, Iași, Editura „Viața Românească”.

vrăjitoarele, în Europa medievală, erau vrăjitoarele-”țigănci”, neamul european, care pentru europenii de azi – alături de migranți – întruchipează străinul și stranietatea, așa cum altădată evreii erau văzuți ca străinii *par excellence*.)

Cuvântul *xenofobie* așa cum circulă el azi în limba română, în sfera publică, înseamnă: a) să te temi de străinii-dușmani, barbari, necreștini sau chiar atunci când sunt creștini care au altă înțelegere despre organizarea bisericilor și rolul clerului, respectiv, al credincioșilor (cum a fost în războaiele religioase¹²); b) să înfrunți cu hotărâre – inclusiv cu violență sistematică și decimatoare – pe „străinii-dușmani” cu și fără probe ale dușmăniei lor ca grup sau ca persoane.

Primul sens rămâne undeva în haloul termenului și de multe ori este producător de confuzii și de escaladări tot mai grave.

Din conceptul de fobie al psihiatriei, termenul de xenofobie folosit în limba română preia, iarăși, doar o jumătate. Și anume: *emoție traumatică cauzată de credința că cineva sau ceva este periculos*, că poate provoca rău, dureri sau amenințări. (Nu este preluată și ideea că sursa fricii este creată în mintea noastră, că nu realitatea ne îmbolnăvește, ci credința noastră despre ceea ce ar fi ea.)

2. Un concept de xenofobie pentru comunicarea publică

2.1. Contextul de definire

Conceptul de xenofobie – articulat în concepții coerente – este folosit astăzi, în limba română cu multiple sensuri. Trei sensuri – identificate după

¹² Războaiele religioase au fost războaiele care au zguduit Europa de Vest începând cu mișcările husite (1420 și 1434), și mergând până la 1700. Miezul lor este considerat a fi șirul de insurecții și războaie care au avut lor în toată Europa de Vest, între 1517 și 1648. Acestea s-au desfășurat deci, între 1517 – când *reformatorul Luther, lipsește pe portalul Bisericii din Wittenberg Cele 95 de teze (ca manifest pentru a reforma Biserica Catolică)* – și 1648 – când *se ajunge la Pacea Westfalică*, ca pace care redefiniște suveranitatea, schimbând „*cuius regio, eius religio*” în libertatea oamenilor de a-și alege și manifesta religia. Ștefan Zweig îi atribuie lui Luther – aflat în război cu Müntzer – vorbele: „*Sângele lor curge pe grumazul meu!*”; iar isprăvile cruciaților sunt la fel de crude. <https://www.helpguide.org/articles/anxiety/phobias-and-irrational-fears.htm>.

natura manifestărilor pe care le prioritizează – ne apar dominante: 1. Politic; 2. Juridic; și 3. Cultural (religios și mediatic, inclusiv).

Pentru comunicarea publică, este important să putem decela un **sens** care să cuprindă concomitent elemente relevante și pentru ariile politică și juridică, dar și pentru cele culturale. Doar așa publicul poate fi pregătit să recunoască și să se opună politicilor xenofobe, comportamentelor xenofobe care pot fi condamnate prin legi penale sau civile; și devierilor culturale care ostilizează oamenii și otrăvesc relațiile dintre ei.

Xenofobia în politică este șirul de acte politice ale unui grup/unor agenți politici¹³ și care constau în teorii lansate public, în ideologii, proiecte, programe și/sau măsuri și/ sau într-un discurs de ură și care au ca rezultat o atmosferă publică de neîncredere, distanțare, frică, ură și violență mutuală între oamenii care trăiesc într-o proximitate reală sau imaginară¹⁴. În această atmosferă, violența, inițial, sporadică și spontană față de grupul țintă al urii, ajunge violență frecventă, programatică și sistematică de tipul război.

De regulă, astfel de acte sunt înrădăcinate în interesele unei minorități de a anihila un grup de oameni, grupul țintă al xenofobie. Ideologiile și comunicarea spre mase transmit frica față de atrocități posibil de comis de către dușmani¹⁵ și le sădesc și dezvoltă ura. În cazuri speciale, ideologiile ajung chiar să demonizeze grupul țintă al xenofobiei. (S-a întâmplat în recente războaie din ex-Iugoslavia¹⁶). Concomitent, ideologiile sau alte proiectele de ostilizare se ocupă de punerea unor baze solide pentru discreditarea generală și desconsiderarea morală a unui grup de oameni¹⁷, a grupului țintă. Oamenilor din grupul țintă li se refuză

¹³ În acest sens, noțiunea de agent politic se referă la: partid, grup de presiune, lobby, mișcare politică, un lider politic sau un politician; orice instituție politică – parlament, guvern sau componente ale guvernului, șef de stat sau echivalent, instituție a puterii locale sau regionale; state, grupuri de state, coaliții etc.

¹⁴ „*Dușmani de departe ne pot invadea*” este o formulă politică cu care se pregătește populația pentru o emoție colectivă de ostilitate oricând activabilă.

¹⁵ Le ilustrează cu probe – reale sau fabricate – despre astfel de atrocități comise de către „dușmani”.

¹⁶ Vezi Bogdan Ficeac (1996): *Tratat de manipulare*, București, Editura Nemira.

¹⁷ În sens restrâns, este xenofobie setul de acțiuni comis de un agent în cazul în care se susține ura și violența față un grup țintă care este „străin”, adică este identificat, rasial, etnic, național, lingvistic... În sens larg, grupul țintă poate fi orice grup. În 1939, Hitler a decis că

treptat, inclusiv, demnitatea umană. Sunt numiți – și apoi și tratați ca atare – sub-oameni. În contrast, dominatorii își creează aura ideologică de supra-oameni.

Când conceptul politic este codificat – ia forma de legi – el devine *concept juridic de xenofobie*. Acesta este cazul, când regimul nazist a refuzat demnitatea umană evreilor și romilor și a inițiat, legiferat și promulgat cele trei principale legi rasiale și apoi le-a recomandat tuturor aliaților să le folosească.

Conceptul *cultural de xenofobie* cuprinde toate aspectele politice și juridice ale fenomenului plus susținerile (adeziunile emoționale și conceptuale) la dimensiunile sociale generale și speciale ale xenofobiei. Sunt dimensiuni sociale generale ale xenofobiei mentalitatea de ostilitate și groază față de străini plus componente de psihologie socială precum distanțarea, evitarea, frica, teama, ura etc. față de prezența străinilor. Când acestea sunt acceptate și dezvoltate ca normalitate socială¹⁸ cu susținerea culturii, susținerile ca atare sunt xenofobe.

Pot fi dimensiuni sociale speciale cele culturale, religioase, morale.

În dimensiunile culturale – proprii culturii culte – sunt fapte de cultură xenofobă „știința rasială despre superioritatea raselor „; „arianismul“; „etno-psihologia“, filosofia „supraomului“ etc. Sunt – dimpotrivă fapte de combatere a xenofobiei – abordările critice față de acestea și față de orice alte tendințe care folosesc mijloace ale științei pentru a susține umilirea, refuzul demnității unor oameni.

La fel, sunt fapte de xenofobie exprimările artistice care au drept țință susținerea cu instrumentele artei a procesului de dezumanizare a unor grupuri și persoane, sau a promotorilor acestora. (Statuile și omagiile publice aduse unor dictatori care și-au făcut din xenofobie o politică publică, cum a fost de exemplu numirea unor străzi, orașe cu

un grup de oameni care sunt de eliminat – eutanasiat forțat – sunt alienații mintal. Ei alterează puritatea sângelui național. (Acțiunile multe de eliminare au fost oprite prin protestul public al arhiepiscopului de Munchen, care a fost internat în lagăr pentru gestul său, dar eutanasierea au fost oprite. Cf cu Bernadac, Christian (1967): *Medicii Blestemați*, versiune românească, Editura Politică, 1970, traducere Ilca Marinescu și Virgil Tiberiu Spănu, p. 194.

¹⁸ În sensul dat de Durkheim normalității sociale.